

УДК 377

Рожнова Т.Є.

Інноваційні технології в управлінні вищим навчальним закладом

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті розкрито використання інноваційних технологій в управлінні вищим навчальним закладом; висвітлено бачення управлінських проблем на основі впровадження сучасних принципів та інноваційних технологій, розглянуто стан і шляхи розвитку ВНЗ для забезпечення економіки України висококваліфікованими кадрами. Відведене місце аналізу впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес.

Ключові слова: управління вищим навчальним закладом, принцип інноваційності, інноваційні технології, інноваційна ініціатива, кваліфіковані кадри.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що Україна поступово крокує шляхом, що зумовлений посиленням інтеграційних процесів із Європою, відродженням національної культурної спадщини, змінами в економічних процесах. Трансформація України як незалежної суверенної держави потребує від її політичної, громадської, науково-педагогічної спільноти створення оптимальних умов для розвитку особистості та прогресу суспільства, які забезпечують індивідуальний розвиток майбутніх творців інтелектуального, духовного та виробничого потенціалу суспільства.

У зв'язку з цим висувуються нові вимоги до освітянської сфери, що відображено в урядових документах про освіту. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір, Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні слугують методологічною основою реформування національної освітньої системи. Освіта була і є основою прогресу людства, пріоритетною галуззю внутрішньої політики держави. Сьогодні, як

ніколи, раніше, постає необхідність в наданні пріоритетній увазі до реформування вищої освіти в Україні, підготовці нового покоління науково-педагогічних кадрів, національній еліті, яка буде у змозі реалізувати нову освітньо-світоглядну парадигму національного та державного творення. Зазначені процеси мають відбуватись у нових умовах, новими методами із використанням сучасних педагогічних та інноваційних управлінських технологій, а виховувати молоде покоління мають кадри нової генерації та викладачі, які пройшли курси підвищення кваліфікації для розширення власного професійного профілю. Отже, в сучасних умовах актуалізується потреба у кваліфікованих науково-педагогічних працівниках у системі роботи ВНЗ [15].

Такий підхід вимагає наукового бачення управлінських проблем на основі впровадження сучасних принципів, методів та функцій управління ВНЗ, пошуку інноваційних технологій, методик професійного навчання, тіснішого його поєднання з управлінською діяльністю закладів вищої освіти. Це передбачає також розробку відповідних організаційно-педагогічних засад управління ВНЗ для реалізації учасниками навчально-виховного процесу загальної мети та власної професійно-освітньої траєкторії, оскільки науково-технічний прогрес швидко виявляє недостатність освіти в усіх сферах.

Аналіз наукової літератури та дисертаційних досліджень свідчить про посилення уваги науковців до вивчення основних тенденцій і специфіки підготовки професійних кадрів в Україні, організації системи управління освітніми закладами.

В останні роки зросла кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів із проблем розвитку педагогічної освіти (В.Андрущенко, В.Анісімов, В.Бех, В. Болотов, В. Бондар, В. Бордовський, Г. Бордовський, Н.Василенко, Л.Ващенко, Л. Даниленко, В. Данильчук, І. Дичківська, Г.Дмитренко, В.Докучаєва, Г.Єльнікова, Є. Ісаєв, М. Костикова, В. Кузнецова, В.Лопаткін, В.Маслов, В.Матросов, Л. Міщенко, В. Невле, В. Олійник, А.Панарін, А.Піскунов, О. Плахотник, Н.Сєдова, Н. Сергєєв, В. Сластьонін, П.Третьяков, І. Ф. Харламов, Т.Шамова, Є.Шиянов, Н.Юсуфбекова та ін.).

Сьогодні напрацьовано засоби для вирішення багатьох завдань, що постають перед адміністрацією при управлінні інноваційним розвитком ВНЗ, проте досвід сьогодення свідчить, що керівництву навчального закладу не достатньо лише знань про ці засоби, а й вміння їх застосовувати. ВНЗ як об'єкт управління істотно відрізняється не тільки від виробництва, а й від школи. Відмінності об'єктів управління не можуть не відбиватися на змісті і методах вирішення управлінських завдань, тому для того, щоб удосконалювати існуючі системи управління інноваційним розвитком ВНЗ, потрібна відповідна наукова база [15].

У наукових роботах останніх років розглянуто загальні питання управління вищою освітою (С. Андрейчук, П. Вишневський, В. Мануйленко, В. Олійник, І.Трегубенко та ін.); модернізації навчального процесу у вищих закладах освіти (О. Жигло, А. Зубко, Н. Дворнікова, Є. Хриков та ін.); окремі аспекти організації навчального процесу досліджували І. Драч, О. Євдокимов, А. Харківська.

Загальні проблеми педагогічної інноватики висвітлено в працях Г.Єльнікової, І. Корнилової, В. Паламарчук, В. Пінчука, О. Попової, М.Поташника, В. Сергієвського, Ю.Таран, В. Шукшунова, А. Чернюк, А.Хуторського, Н. Юсуфбекової та ін.; упровадження педагогічних інновацій у діяльність школи вивчали Л. Березівська, Л. Ващенко, Л. Даниленко, Г.Єльнікова, В. Маслов, В. Ф. Паламарчук, П. Г. Шемет, Р. М. Чуйко та ін.

У працях С.Гончаренка, І. Зязюна, В. Мадзігона, О. Савченко, В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, С.Ніколаєнка, В. Олійника професійна освіта розглядається як багатопланове поняття і за своїми цільовими функціями визначається як умова і процес професійної підготовки та розвитку особистості.

Науково-теоретичні та організаційно-педагогічні основи управління в системі професійно-технічної освіти докладно висвітлено у роботах С. Артюха, С. Батищева, А. Дьоміна, Л. Сергеевої, О. Щербак, М. Ярмаченка та ін.

Проблеми управління інноваційним розвитком загальноосвітніх навчальних закладів розглядали М. Генсон, Г. Єльнікова, В. Качалов, В.Левшина, В. Маслов, Є. Павлютенков, Ю. Похолков, Т. Сорочан та ін. Але теоретичні

питання управління інноваційним розвитком вищого навчального закладу лише починають досліджувати науковці В. Олійник, Л. Сніцар, Т. Сорочан, О. Спірін, Ю. Татур, А. Харківська, Г. Цехмістрова.

У такому контексті особливого значення набуває необхідність вирішення питання управління вищим навчальним закладом на засадах інноваційних технологій, оскільки склалася досить гостра проблемна ситуація, пов'язана з виникненням суперечності між стрімкими темпами інноваційного розвитку, неперервним зростанням вимог до особистісних і професійних якостей викладачів, учителів вихователів і недостатньою готовністю вищих навчальних закладів до підготовки кадрів, здатних підняти вітчизняну освіту до світового рівня.

Подолання виявленої об'єктивно існуючої суперечності вимагає обґрунтування теоретичних і методичних засад управління ВНЗ на засадах інноваційних технологій як багатоаспектної відкритої цілісної реальності, пошуку методологічних підходів, концептуальних положень і принципів, які сприятимуть підготовці викладачів і студентів до взаємодії та співпраці в умовах інноваційного розвитку.

З огляду на виявлені проблеми, їхню недостатню дослідженість і науково-практичну потребу в розв'язанні було обрано тему статті „Інноваційні технології в управлінні вищим навчальним закладом”.

Мета статті: розглянути використання інноваційних технологій в управлінні ВНЗ; розкрити суть принципу інноваційності в управлінні ВНЗ, як одного з пріоритетних і динамічних, в контексті демократизації суспільства, розвитку ринкових відносин та зростання престижу професійно підготовленої та реалізованої особистості.

Завдання статті: виділити та науково обґрунтувати використання інноваційних технологій в управлінні ВНЗ; розглянути прояви застосування інноваційних технологій в управлінні ВНЗ з урахуванням сучасних вимог до системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність інтенсивних змін у різних сферах суспільного життя, зокрема й у галузі вищої освіти. У Національній доктрині розвитку освіти проголошено орієнтацію на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, що означає перехід від спонтанних, періодичних нововведень до нововведень як способу існування системи, що продукує сама вища школа та який слугує основою її цілеспрямованого, контрольованого й керованого розвитку.

Провідними принципами інноваційного шляху розвитку вищої освіти в нормативних державних документах визначено такі, як: гуманізація, гуманітаризація, фундаменталізація, демократизація, варіативність, міжнародна інтеграція та інноваційний менеджмент, покликані забезпечити її конкурентність у європейському та світовому просторі, виховання майбутніх фахівців, здатних навчатися впродовж життя й мобільних на ринку праці. Але чим інтенсивнішими є інноваційні перетворення, чим більшу частину освітньої системи ВНЗ вони охоплюють, тим складніше забезпечити ефективність здійснюваних перетворень, що викликає необхідність розробки системи управління ВНЗ на засадах інноваційних технологій. У нашому дослідженні ми виходимо з того, що менеджмент та інноваційні технології до 80-х років минулого століття офіційно майже не визнавалися в системі вищої освіти і не дістали широкого розповсюдження в теоретичних дослідженнях та практичній діяльності ВНЗ. Проте у період сучасного розвитку філософії, соціології, педагогічної науки та відсутності монополії на політику й ідеологію стало можливим відійти від звичних організаційно-педагогічних штампів і критично підійти до різних методологій, обираючи найбільш адекватні для дослідження інноваційних процесів в управлінні ВНЗ.

Відтак, представимо наше розуміння даної проблеми і розглянемо сучасний стан розвитку вищих навчальних закладів в Україні з використанням інноваційних технологій в управлінні ВНЗ.

По-перше, характерною ознакою використання інноваційних технологій в управлінні ВНЗ є творчий пошук інноваційних технологій у педагогічній та психологічній науці з метою вироблення політики стратегічного управління розвитком системи ВНЗ .

У науковому та практичному планах предметом управління переважно вважається вищий навчальний заклад в цілому або його головні структурні блоки: науково-педагогічний колектив, студентські організації, науково-дослідницький процес, навчально-виховний процес. Це пояснюється утвореними стереотипами управлінського мислення, коли зв'язки-відношення між цілісністю, блоками та елементами системи не сприймаються керівниками як природні породження якостей, що утворюють диференційовану цілісність взаємопов'язаних компонентів системи і складають особливу єдність із середовищем і є частиною системи вищого рівня. Отже, в розумінні філософсько-методологічного аспекту застосування інноваційних технологій в управлінні ВНЗ та їх похідних виникли певні протиріччя, які потребують поглиблених наукових досліджень, що є одним з провідних завдань нашої подальшої роботи.

По-друге, складовою наукового управління ВНЗ є запровадження інноваційних виробничих технологій, використання новітніх матеріалів, що стає неможливим без наявного потенціалу висококваліфікованих працівників. Вища освіта покликана формувати і відтворювати вміння кваліфікованого працівника у різних галузях економіки, виховуючи покоління розвинених, свідомих громадян, які гідно працюватимуть і житимуть у нових суспільних умовах. У цілому оцінка успішності вищої освіти повинна базуватися на задоволенні потреб ринку праці, а оцінювання знань студентів здійснюватися не тільки на основі засвоєння теоретичних знань, а й набуття практичних умінь.

По-третє, для використання інноваційних технологій до управління ВНЗ, на нашу думку, слід оновити, покращити матеріально-технічну базу, а проведений аналіз ВНЗ показує, що у вищій освіті існує низка проблем, які суттєво гальмують її розвиток і саме одна із них це подолання невідповідності матеріально-технічної бази ВНЗ науково-технічному і технологічному розвитку сучасних наукових,

дослідницьких, виробничих процесів; інша – в об'єктивній необхідності розробки галузевих стандартів вищої освіти України нового покоління усіх спеціальностей та категорій з урахуванням новітніх технологій та впровадження їх у навчально-виховний процес; ще одна – у забезпеченні ВНЗ навчальними посібниками, розробленими відповідно до вимог галузевих стандартів вищої освіти України.

По-четверте, при управлінні ВНЗ з використанням інноваційних технологій слід забезпечити навчальний заклад висококваліфікованими працівниками особливий акцент слід зробити на науково-педагогічний склад, в цілому в Україні укомплектованість кадрами становить 89,5%.

Проте, може бути й інша інтерпретація та формулювання функцій, які відбивають послідовність, так званого, універсального управлінського циклу. Тому в науковій літературі аналізуються, як окремі функції процесу управління, так і в комплексі цілісний цикл [14].

При цьому в основі аналізу лежить об'єктивна логіка послідовності кожної функції етапів наукового пошуку оптимального шляху дослідження.

Отже, деталізуючи такий підхід, можна вважати, що кожна інноваційна технологія зовсім не повинна бути побудована абсолютно на нових категоріях і принципах. Виходячи з цього, інноваційність технології визначається, головним чином, встановленням нових системоутворюючих зв'язків між вже існуючими науковими категоріями та їх поглибленою змістовною трактовкою щодо їх більш ефективного використання в системі управління ВНЗ [12].

За таких обставин важливим постає формування у керівника ВНЗ вміння застосовувати в управлінні принцип інноваційності, який є одним з пріоритетних і розкривається у практичній діяльності через такі прояви: підтримку інноваційної ініціативи, творчості, самодіяльності і самостійності об'єктів управління; організовану інноваційну зміну станів системи управління ВНЗ; перехід від стихійних механізмів перебігу інноваційних управлінських процесів до свідомо керованих; інформаційну, матеріально-технічну, кадрову забезпеченість реалізації основних станів інноваційних управлінських процесів; прогнозування зворотних або незворотних структурних змін в системі управління ВНЗ; посилення стійкості

інноваційних управлінських процесів; прискорення розвитку інноваційних процесів в управлінні ВНЗ в умовах стратегічних змін та перетворень у галузі вищої освіти.

Узагальнивши дані дослідження ми дійшли висновку, що використовуючи інноваційні технології в управлінні ВНЗ спостерігається:

- поява нових навчальних систем (кредитно-модульної, ступеневої, розвивальної, профільної та ін.);
- зростання інноваційного компонента у змісті, формах і методах навчання (нові навчальні модулі, спецкурси, теми; дистанційна форма навчання; інтерактивні методи навчання, у тому числі комп'ютерні і комунікаційні);
- поява педагогічних інновацій, які якісно змінюють методи навчання, (від передачі знань до розвитку навчальних і соціальних компетенцій дітей, учнів і студентів) і методи спілкування (від суб'єкт-об'єктних суб'єкт-суб'єктні, від монологу до діалогу);
- зростання ролі комп'ютерних і телекомунікаційних технологій в управлінні навчальним процесом (ведення різних баз даних – дидактичних, методичних, організаційних).

Висновки з даного дослідження.

1. Сьогодні наукою управління напрацьовано засоби для вирішення багатьох завдань, що постають перед керівником ВНЗ при управлінні на засадах інноваційних технологій, проте досвід свідчить, що керівництву ВНЗ не достатньо лише знань про ці засоби й умінь їх застосовувати. ВНЗ як об'єкт управління істотно відрізняється не тільки від виробництва, а й від загальноосвітнього навчального закладу. Відмінності об'єктів управління не можуть не відбиватися на змісті й методах вирішення управлінських завдань, тому актуальним є створення ефективних систем управління ВНЗ на засадах інноваційних технологій і, відповідно, спеціальних наукових досліджень.
2. Сучасному управлінню закладами вищої освіти притаманні в цілому такі принципи: вирішальності державно-суспільного впливу на мету, зміст і методи

управління; гуманізації; науковості; демократизації; єдності централізму і колективізму; психологізації; інноваційності; адаптивності, оптимальності, національної спрямованості; функціональної структуризації; стимулювання і уваги до кадрів; маркетингу; інформаційної надійності; моделюючого прогнозування; оперативної регулятивності; зворотнього зв'язку; корекції; фінансово-господарчої раціональності та ділової ініціативи; законоповаги.

3. При застосуванні інноваційних технологій в управлінні ВНЗ в управлінській діяльності керівників навчальних закладів і установ спостерігається:

- зростання кількості інноваційних освітніх структур (заклади «нового типу»);
- зростання кількості інноваційних структур в середині освітніх організацій (моніторингові, консалтингові, маркетингові центри тощо);
- відхід від стихійної інноваційної діяльності до управління нею;
- посилення ролі і значення педагогічної інноватики та нових галузей управління, таких як: педагогічний менеджмент, менеджмент освітніх інновацій, управління інноваційними процесами, адаптивне управління, стратегічне управління, цільове управління та ін..;
- заміна адміністративних методів управління на методи економічного стимулювання діяльності працівників закладів і установ системи ВНЗ (науково-педагогічних, інженерно-педагогічних, педагогічних, методичних, державних службовців та ін..);
- підвищення рівня інвестиційного фінансування освітніх організацій;
- зростання кількості проектних груп з розроблення освітніх інновацій у ВНЗ;
- підсилення ролі міжгалузевої, загальнодержавної і міжнародної інтеграції в діяльності ВНЗ.

4. Кожна інноваційна технологія чи педагогічне дослідження зовсім не повинні бути побудовані абсолютно на нових категоріях і принципах. Інноваційність технології визначається, головним чином, встановлення нових системоутворюючих зв'язків між вже встановленими педагогічними науковими категоріями та їх поглибленою змістовною трактовкою, обґрунтуванням їх більш ефективного використання.

5. Мета інноваційних технологій в управлінні ВНЗ полягає у визначенні перспективних напрямків розвитку навчального закладу, накопиченні необхідних ресурсів та його інноваційного потенціалу, розробці і впровадженні нового змісту, форм і засобів освітнього процесу, створення умов для розвитку нового педагогічного мислення та забезпечення конкурентоспроможності закладу освіти

6. Доведено, що визначення цілей управління – це логіко-аналітичний процес, що має спиратися на наукові засади та складатися з чотирьох послідовних взаємопов'язаних дій: визначення закономірних і необхідних характеристик об'єкта управління, відображення їх у цілі; визначення можливих, але небажаних характеристик і стану об'єкта, передбачення заходів, що дадуть змогу ліквідувати вплив цих обставин на мету; визначення можливих та бажаних обставин і характеристик та включення їх у мету; розробка заходів щодо обмеження цілей від бажаних, але об'єктивно неможливих обставин і стану об'єкта управління.

7. Визначено функції управління вищого навчального закладу на засадах інноваційних технологій: інформаційно-аналітична, мотиваційно-цільова, планова, організаційно-виконавча, координаційна, контрольна-аналітична, які поєднують риси класичних управлінських функцій із функціями, характерними для управління інноваційним розвитком ВНЗ, і реалізуються за допомогою відповідних методів, а саме: отримання управлінської інформації, розробки управлінських рішень, доведення управлінських рішень до виконавців, організаційно-методичного забезпечення реалізації управлінських рішень.

Дане дослідження не вичерпує себе, а ставить за мету продовжити теоретичне обґрунтування та практичне підтвердження переваг використання інноваційних технологій в управлінні ВНЗ над традиційними формами управління. Складність цієї проблеми, надзвичайна актуальність вимагає подальшого поглиблення змісту інноваційних управлінських технологій в діяльність ВНЗ.

Література:

1. Аверьянов А. Н. Система: философская категория и реальность / Александр Николаевич Аверьянов. – М. : Наука, 1976. – 254 с.
2. Афанасьев В. Г. Системность и общество / Виктор Григорьевич Афанасьев. – М. : Политиздат, 1980. – 368 с.
3. Бачинська Є. М. Організаційний механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні [Електронний ресурс] / Євгенія Миколаївна Бачинська. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/NarOsv/2007-1/07/bemopr.htm>. – Назва з екрана.
4. Бондарь В. И. Управленческая деятельность директора школы: дидактический аспект / Виталий Иванович Бондарь. – К. : Рад. шк., 1987. – 160 с.
5. Даниленко Л.І. Менеджмент інновацій в освіті /Лідія Іванівна Даниленко // – К.: Шк. світ, 2007.–120 с.
6. Даниленко Л.І., Сергеева Л.М. та ін. За заг. ред. В.В.Олійника Сучасні підходи до управління професійно-технічними закладами: Навчально-методичний посібник .- К.: ТОВ «Етіс Плюс», 2007.-104 с.
7. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Галина Василівна Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
8. Закон України « Про інноваційну діяльність» // Закони України в 12 Т. – К.: АТ «Книга». -1996. – Т.8. –С.202-212.
9. Маслов В. І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами : навч. посіб. / Валентин Іванович Маслов. – Т. : Астон, 2007. – 150 с.
10. Морозов Ю. П. Инновационный менеджмент : учеб. пособие для вузов / Юрий Павлович Морозов. – М. : ЮНИТИ ДаНа, 2000. – 446 с.
11. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України : монографія / Станіслав Миколайович Ніколаєнко. – К. : Нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 419 с.

- 12.Пікельна В. С. Управління школою : у 2 ч. / Валерія Семенівна Пікельна. – Х.: Основа, 2004. – Ч. 2. – 112 с. (Б-ка журн. « Управління школою»; Вип. 7 (19)).
- 13.Погрібна Н. С. Педагогічні засади інноваційної управлінської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Неля Сергіївна Погрібна. – К., 2006. – 201 с.
- 14.Рожнова Т. Є. Управління професійно-технічним навчальним закладом на засадах інноваційних технологій: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Тетяна Євгенівна Рожнова. – К., 2012. – 285 с.
- 15.Харківська А. А. Теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Алла Анатоліївна Харківська Євгенівна – Л., 2012. – 399с.